

Ergologie: herkomst, doel en methode

E. Brosens

arbeidsdeskundige

A. Dullers

lic. industriële en economische psychologie

INLEIDING

Ons land kent verschillende stelsels van vergoeding van arbeidsongeschiktheid. In elk van deze stelsels heeft het begrip «arbeidsongeschiktheid» een eigen invulling gekregen door wet, rechtspraak of contract (1). Telkens worden andere termen gebruikt om het begrip arbeidsongeschiktheid aan te duiden, gerelateerd aan de specifieke context. Deze terminologische en contextuele verschillen vallen buiten het bestek van deze bijdrage. Wij willen deze wijden aan een algemene beschrijving van de ergologische methode, als middel om de «arbeidsongeschiktheid» of «economische ongeschiktheid» te analyseren en hierdoor ook op een meer gefundeerde wijze te kwantificeren.

We beperken ons hier tot de vaststelling dat, ongeacht de finaliteit van elk vergoedingsstelsel en ongeacht de gebruikte terminologie, zich steeds de vraag stelt naar de bepaling van de economische ongeschiktheid of vermindering van het verdienvermogen. Hieronder begrijpen we de vermindering van het vermogen om lonende arbeid te verrichten ten gevolge van één of andere gezondheidsstoornis.

De economische ongeschiktheid is niet noodzakelijk gelijk of evenredig aan het percentage «fysieke ongeschiktheid» of «invaliditeit». Enerzijds kan de fysieke ongeschiktheid componenten omvatten welke geen economische weerslag hebben. Anderzijds kan de fysieke ongeschiktheid, of componenten ervan, een beïnvloedend grotere weerslag hebben op het arbeidsvermogen van de betrokken persoon dan tot uiting komt in het toegekende percentage fysieke ongeschiktheid. Hierin spelen immers het specifieke arbeidsprofiel van de betrokken persoon een rol, zijn opleiding, zijn professionele ervaring, zijn capaciteiten en vaardigheden, ...

Omdat de schatting van economische ongeschiktheid in principe het louter medisch beoordelingskader overstijgt, gebeurt het regelmatig dat het advies van een beroepkundige ingewonnen wordt. Er wordt dan een «ergologisch advies» ingewonnen. De persoon aan wie zo'n advies gevraagd wordt, zijn de rechtbanken «ergoloog» gaan noemen.

Het woord «ergoloog» is deel gaan uitmaken van het medico-legale taalgebruik. Het is echter geen beroeps-

titel. Er bestaat immers geen diploma van «ergoloog» en men zal het woord evenmin terugvinden in het Groot Woordenboek der Nederlandse taal (2).

«Ergologische expertises» worden momenteel in Vlaanderen voornamelijk uitgevoerd door psychologen, arbeidsdeskundigen en andere personen die elk, vanuit hun achtergrond en hun affiniteit met arbeidsmarkt of arbeidsrehabilitatie, enigszins verschillende benaderingen hanteren. Deze benaderingswijzen zijn tegelijkertijd ook complementair.

De term «ergoloog» verwijst naar een persoon met specifieke ervaring en deskundigheid in de beoordeling van de arbeids(on)geschiktheid met betrekking tot de dimensie ervan die het louter medische overstijgt.

Op analoge wijze worden de betreffende opdrachten en adviezen zelf als «ergologisch» betiteld. Onder deze term ontwikkelde zich sinds ongeveer vier decennia een benaderingsmethode om de arbeidsongeschiktheid te begroten. Het pionierswerk voor deze benadering is te situeren in de «Ecole d'Ergologie» te Brussel (zie *infra*).

In deze bijdrage schetsen we het ontstaan, uitgangspunten, werkwijzen en evolutie van de «ergologie», die we dus zien als een benaming voor een denkschema dat gehanteerd kan worden bij de schatting van economische ongeschiktheid.

DE WORTELS VAN DE ERGOLOGIE

De oorsprong van de termen «ergoloog», «ergologie» en «ergologisch», zoals deze thans gebruikt worden in de context van schatting van de arbeidsongeschiktheid, ligt voor zover wij konden nagaan bij de «Ecole d'Ergologie».

«Ergologie» betekent eigenlijk «de wetenschap van de arbeid».

De «Ecole d'Ergologie» werd opgericht in 1925 door de psycholoog dr. Sollier als onderdeel van het «Institut des Hautes Etudes de Belgique» in Brussel. De «ergologie» werd in die tijd gezien als een veelbelovende nieuwe wetenschap met een breed toepassingsgebied, namelijk de studie van de factoren mens en arbeid en hun onderlinge wisselwerking. Oorspronkelijk lag de

(1) Zie hierover o.m. V. Van Honsté, «De arbeidsongeschiktheid in het Belgisch recht», *R.W.* 1974, 386.

(2) In het Franse woordenboek Robert vindt men: «Ergologie: n.m. (1953) (*de ergo-, -logie*). Didactique: «Partie de la physiologie qui étudie l'activité musculaire».

klemtoon op de fysiologie van de arbeid en de studie van factoren die de arbeidsprestaties beïnvloeden. De ergologie was toen sterk beïnvloed door de psychotechniek, die einde jaren '20 opgang vond en die door toegepaste psychologie «de juiste man op de juiste plaats» wil brengen. De psychotechniek is de voorloper van de beroepspsychologie, die zich o.m. bezighoudt met vragen i.v.m. analyse van werkposten, beroeps geschiktheid en beroepskeuze (1). De jaren '30 waren de periode van de apparatenpsychotechniek en in het «Laboratoire d'Ergologie» werden diverse toestellen ontwikkeld om arbeidsprestaties te kunnen meten en te kunnen voorspellen (2). Het werkgebied van de Ecole d'Ergologie is thans veranderd en is nu gericht op opleiding in beroepsoriëntering, personeelsselectie en psychologisch vaardigheidsonderzoek (3).

Voor zover wij konden nagaan is de oorsprong van de ergologische benadering van arbeidsongeschiktheid te situeren begin jaren '70 en kwam zij voort uit een behoefte van de arbeidsrechtbanken om invulling te geven aan het vraagstuk van de begroting van de economische (arbeids)ongeschiktheid.

We weten dat in het stelsel van de arbeidsongevallen het begrip blijvende arbeidsongeschiktheid een economisch begrip is. Niet de fysieke ongeschiktheid, die medisch wordt bepaald, maar de economische ongeschiktheid moet worden vergoed. Hieronder wordt verstaan de vermindering van het verdienvermogen. Bij de schatting daarvan moet rekening worden gehouden, niet alleen met de fysieke ongeschiktheid, maar tevens met de leeftijd, de beroepsbekwaamheid, het aanpassingsvermogen, de omscholingsmogelijkheid en het concurrentievermogen van het slachtoffer op de algemene arbeidsmarkt. Bedoeling hierbij is het geheel van factoren te omschrijven die toelaten de werknemer te situeren in zijn beroepscontext en op de arbeidsmarkt, om de gevolgen van het ongeval te kunnen «personaliseren». De vraag die zich stelde was hoe de economische arbeidsongeschiktheid moet worden geëvalueerd en/of hoe een percentage fysieke ongeschiktheid moet worden vertaald in een percentage economische ongeschiktheid, rekening gehouden met genoemde parameters.

De arbeidsrechtbanken hebben op verschillende ogenblikken de behoefte gevoeld om hierover advies in te winnen bij diverse beroepsdeskundigen (4), omdat het nodig is de getroffen op de arbeidsmarkt te kunnen positioneren om van daaruit de vermindering van het economisch potentieel dat het ongeval heeft teweeggebracht, te kunnen inschatten.

Deze vraag werd destijds ook aan de Ecole d'Ergologie gesteld, meer bepaald aan haar toenmalige directeur, de heer Tomas. Dit was een in Frankrijk ge-

school psycholoog en auteur van een boek over beroepsoriëntering van gehandicapten (5). Conform de vraagstelling ontwierp hij een methode van schatting van arbeidsongeschiktheid waarmee hij de vermindering van de aanwervingskansen van het slachtoffer op de arbeidsmarkt beoogde te benaderen. Aan de hand van beschrijvingen weten we dat de methode een sterk psychotechnische inslag had. De mate van economische (arbeidsongeschiktheid) werd berekend aan de hand van een formule. Hierin waren parameters verwerkt als de graad van fysieke ongeschiktheid, leeftijd en vorming enerzijds en mentale vaardigheden die werden afgeleid uit psychotechnische tests anderzijds. Deze werkwijze genoot belangstelling maar stuitte ook op heftige kritiek (6). Later (midden de jaren '70) werd de idee dat er een wiskundige formule zou bestaan om arbeidsongeschiktheid te berekenen verlaten (7). Dhr. Tomas is er niet toe gekomen om zijn methode voor arbeidsongeschiktheidsschatting te publiceren. De informatie over de eerste pogingen om arbeidsongeschiktheid via de wetenschap van de ergologie te benaderen, dienen we dan ook vooral te zoeken in expertiseverslagen en beschrijvingen van anderen (8). Het globale denkschema van de benadering van arbeidsongeschiktheid, die men mettertijd «ergologisch» is gaan noemen, bleef echter overeind. Minstens in naam overleefde uiteindelijk het ergologisch schema andere evaluatiemethoden, zoals bijvoorbeeld deze van De Laet en Lobet en deze van Viaene (9).

Omdat inmiddels de inzichten over arbeidskunde, beroepspsychologie en arbeidsre-integratie evolueerden en de methode door mensen met verschillende achtergronden werd geïnterpreteerd en beoefend, evolueerde ook de ergologische benadering.

Over de ergologie als methode om arbeidsongeschiktheid te schatten, is weinig gepubliceerd. Het meest verdienstelijke werkstuk ter zake is het artikel «De bijdrage van de ergologie in de expertise» van dhr. R. Quintens. Het betreft een reflexie van de stand van zaken anno 1985. In deze publicatie geeft de auteur een beschrijving van de vraagstellingen waarmee de deskundige die als ergoloog wordt aangesteld door de rechtbank wordt geconfronteerd. Hij omschrijft de middelen waarmee en wijze waarop een ergologisch onderzoek wordt gevoerd (10). Zijn artikel hebben we gebruikt als leidraad voor deze tekst.

ERGOLOGIE, QUO VADIS?

Het aantal gevallen, waarin het advies van beroepsdeskundigen wordt ingewonnen over de economische

- (1) K.H. Seifert, «Einführung in das Aufgabengebiet der Berufspsychologie», K.H. Seifert, H.-H. Eckhardt en W. Jaide, *Handbuch der Berufspsychologie*, Göttingen-Toronto-Zürich, Hogrefe, 1977, 6.
- (2) P. Sollier en J. Draps, *La psychotechnique, introduction à une technique du facteur humain dans le travail*, Comité Central Industriel de Belgique et Librairie Félix Alcan, 1933.
- (3) Zie de site van de Ecole d'Ergologie www.ulb.ac.be/be/labo/ergologie.present.htm.
- (4) J. Petit, *Arbeidsongevallen*, APR, Story-Scientia, 2005, nr. 403.
- (5) Ch. Tomas, *Le handicapé physique: son orientation*, Brussel-Parijs, P.U.B., Maloine, 1973.
- (6) J. Godenne, *Incapacité économique: mythe ou progrès*, *Consilio Manuque maart-juni 1977*, nr. 1-2, 133-140.
- (7) P. Verheugen, *Le dommage corporel et son incidence socio-économique en accident du travail*, Bruylant, 1982, 82-91.
- (8) P. Verheugen, *l.c.*
- (9) E. Brosens, «De evaluatie van economische arbeidsongeschiktheid bij werknemers», *De Verz.* 2002, 749.
- (10) R. Quintens, *De bijdrage van de ergologie in de expertise*, *Consilio Manuque 2-4*, 1985, 109.

weerslag van «invaliditeiten», is altijd relatief beperkt geweest.

Dit mag echter verwondering baren omdat algemeen wordt aanvaard en in praktijk gebracht dat net bij gebrek aan consensus tussen partijen het advies van een ergoloog wordt ingewonnen om opheldering en uitsluitel te brengen. Evenzeer wordt het gebruik van arbitraire methodes om fysieke ongeschiktheid om te zetten naar economische arbeidsongeschiktheid afgekeurd. Nieuwe «functionele» invaliditeitsbarema's, zoals de nieuwe Europese schaal tot bepaling van de graad van lichamelijke en geestelijke invaliditeit, maken evenmin het advies van een ergoloog overbodig (1). Het feit dat door de toenemende automatisatie en mechanisatie «de handelingen die in de arbeidswereld voorkomen meer en meer gaan gelijken op de handelingen van het dagelijks leven» (2) maakt een aparte evaluatie van de economische ongeschiktheid geenszins overbodig omdat een invaliditeitschaal geen rekening houdt met individuele verschillen in potentiële mogelijkheden op de arbeidsmarkt gerelateerd aan ieders eigen opleiding, ervaring, capaciteiten, vaardigheden, ...

Een bezwaar ten aanzien van ergologen luidt dat hun adviezen duur zijn. Deze kostprijs heeft te maken met het feit dat degelijk ergologisch onderzoek vrij tijdrovend is en dat ook de verslaggeving ervan omstandige weergave en verdere analyse van de resultaten veronderstelt.

Een andere kritiek aan het adres van ergologen luidt dat hun besluiten vaak onvoorspelbaar zijn daar eenzelfde medische problematiek tot verschillende percentages economische ongeschiktheid leidt, al dan niet beoordeeld door andere ergologen. Als antwoord hierop dient vooreerst verwezen naar de uniciteit van elke individuele casus. Gelijke gezondheidsstoornissen of letsels kunnen een andere economische weerslag hebben naargelang het professionele profiel van de betrokken persoon. Anderzijds bestaat er geen wiskundige formule om de economische arbeidsongeschiktheid te berekenen. Alhoewel de factoren voor de operationalisering van het begrip economische ongeschiktheid algemeen bekend en aanvaard zijn, kan de omzetting naar een ongeschiktheidspercentage toch tot verschillen tussen ergologen leiden. Het betreft immers steeds een persoonlijke beoordeling waarin subjectiviteit in appreciatie niet volledig uit te sluiten is. Een methode om arbeidsongeschiktheid in elk geval «tot op de percent» exact te bepalen, bestaat helaas niet, evenmin als dit voor de fysieke ongeschiktheid het geval is.

Wij willen ingaan tegen een te grote «psychologisering» van het arbeidsongeschiktheidsvraagstuk en pleiten voor een economisch en rationeel gebruik van tests. Deze hebben hun meerwaarde bij het schatten van economische (arbeids)ongeschiktheid bewezen, maar zijn niet in alle omstandigheden even noodzakelijk. Hun nut situeert zich in hun informatieve waarde bij het omschrijven van de arbeidsmogelijkheden van

een persoon voorafgaand aan de intrede van de beperkingen.

Zoals gezegd zien we de ergologie als niet méér dan een benaming voor een historische en in Belgische context gegroeide methode voor schatting van economische arbeidsongeschiktheid en als een denkschema of referentiekader dat daarvoor kan worden gehanteerd. In de volgende paragrafen zullen we dit nader toelichten.

Het denkschema is algemeen, want het kan niet alleen worden gehanteerd inzake arbeidsongevallen, doch *mutatis mutandis* ook in alle andere takken van het sociaal recht (b.v. beroepsziekten, ziekte- en invaliditeit, inkomensvervangende tegemoetkomingen aan gehandicapten, ...), in gemeen recht of in het kader van private arbeidsongeschiktheidsverzekeringen. De terminologie die aan het begrip «economische ongeschiktheid» in de verschillende vergoedings- en verzekeringsstelsels gegeven wordt, dient echter gerespecteerd te worden: «vermindering van verdienvermogen», «vermindering van economisch potentieel», «economische minderwaarde», «economische invaliditeit», ...

KWALIFICATIES VAN DE ERGOLOOG

De uitvoering van een ergologisch onderzoek vergt van de beoefenaar bijzondere kwalificaties. Hij beweegt zich immers in het raakveld tussen arbeidskunde (kennis van arbeidsmarkt, beroepen en eisen die deze beroepen stellen is vereist), (arbeids)geneeskunde (een elementaire kennis van gezondheidsstoornissen en van de beperkingen die eruit voortvloeien in een arbeidssituatie is vereist) en recht (kennis van gerechtelijke procedures waarin het ergologische advies dient gekaderd te worden en kennis van de complexe reglementering in verband met ondersteuning van tewerkstelling van arbeidsgehandicapten is vereist).

Voor de uitvoering van ergologische opdrachten worden idealiter personen aangezocht die deze drie kennerreinen in één persoon verenigen.

De arbeidsdeskundige is, zo lezen we op de website van de beroepsvereniging (3), opgeleid om «*belasting en belastbaarheid te kunnen wegen van mensen die in de ruimste zin van het woord arbeidsongeschikt zijn of dreigen te worden. Hij heeft kennis van het functioneren van mensen in een beroep, de eisen die arbeid aan mensen stelt en het interpreteren van beperkingen*» (4). Spijtig genoeg worden opleidingen tot arbeidsdeskundige enkel in Nederland aangeboden en zijn er maar enkele arbeidsdeskundigen in België werkzaam.

Psychologen en andere personen met psychotechnische opleiding zijn goed gewapend om iemands capaciteiten en vaardigheden in kaart te brengen. Arbeidspsychologen (industriële en economische psychologie, organisatiepsychologie, ...) zijn bovendien opgeleid om deze kenmerken te linken aan beroepen en functies. Doorheen hun professionele ervaring (functieana-

(1) Ceredoc o.l.v. P. Lucas, *Europese Schaal ter bepaling van de graad van lichamelijke en geestelijke invaliditeit*, Intersentia-Anthemis, 2006.

(2) P. Lucas, *Consilio Manuque jan.-sept. 2004*, 142.

(3) www.arbeidsdeskundigen.nl.

(4) Volgens het Groot Woordenboek der Nederlandse taal van Dale is een arbeidsdeskundige «de persoon belast met de beoordeling van de mate van arbeidsongeschiktheid, arbeidsre-integratie en begeleiding bij het werken».

lyse, personeelsselectie, opleiding, verloning, organisatieontwikkeling, ...) maken zij doorgaans ook uitgebreid kennis met de arbeidsmarkt als dusdanig. Zij vormen zich op deze wijze een goed beeld van de arbeidsposten concreet aanwezig op de arbeidsmarkt en zijn deelsectoren.

In België werd en wordt vooral door psychologen en arbeidsdeskundigen aan ergologie gedaan, doch hiernaast zijn of waren ook andere personen op het terrein werkzaam. Deze putten hun expertise bijvoorbeeld uit activiteiten in het kader van arbeidsbemiddeling, studietoerichting, ...

Ook op juridisch vlak is enige kennis vereist om op correcte wijze de onderscheidene procedures uit te kunnen voeren en de bijbehorende spelregels te kunnen respecteren (1).

DE ERGOLOGISCHE OPDRACHT

Een ergologische opdracht kan de vorm aannemen van een eenzijdig deskundigenadvies of kaderen in een gerechtelijke expertise.

De opdracht tot schatting van de blijvende arbeidsongeschiktheid kan bijvoorbeeld luiden (Arbeidsrechtbank Antwerpen):

«... de persoon van X te onderzoeken; en in een beredeneerd en onder eed bevestigd verslag:

- zijn ergologisch oordeel te kennen te geven, de aard en draagwijdte te benaderen van de geschiktheden en vaardigheden, die eiser kan benutten om zich effectief in een arbeidssituatie in te schakelen, zulks in het licht van een blijvende fysische minderwaarde van x %;*
- meer bepaald een raming te doen van de aantasting van het economisch potentieel gelet op de leeftijd, de scholing en de beroepservaring en de concurrentiebekwaamheid op de algemene arbeidsmarkt»*

of (Arbeidshof Antwerpen):

- «– (...)*
- de persoon van X te onderzoeken; in een beredeneerd en onder eed bevestigd verslag;*
- aan de hand van de medische attesten, geneeskundige dossiers en alle andere bescheiden betreffende deze zaak;*
- rekening houdend met de door dokter Y vastgestelde graad van blijvende invaliditeit van x %;*
- in een klare en voor niet ingewijden verstaanbare taal te antwoorden op de vraag welke beroepshandelingen X ingevolge het arbeidsongeval van ... niet meer of niet meer normaal kan uitoefenen, zowel ten aanzien van het beroep dat zij uitoefende op de datum van het ongeval als ten aanzien van het geheel van beroepen op de algemene arbeidsmarkt, waarvoor zij gelet op haar leeftijd, beroepsbekwaamheid, aanpas-*

singsvermogen, haar omscholingsmogelijkheden en haar concurrentievermogen op de algemene arbeidsmarkt geacht mag worden in aanmerking te komen;

- rekening houdend met deze bevindingen de graad van blijvende arbeidsongeschiktheid in een percentage te ramen (...)*»

Opdrachtgevers moeten voor ogen houden dat van de persoon gelast met een ergologische opdracht enige ervaring mag worden verwacht met het interpreteren van beperkingen, maar dat hij anderzijds geen geneesheer is. Daarom is het, ongeacht de vorm en de herkomst van zijn opdracht, aangewezen dat hij kan beschikken over een zo duidelijk en zo volledig mogelijke beschrijving van de beperkingen die de gezondheidsstoornis op functioneel vlak heeft teweeggebracht. Minstens dient men in een mogelijkheid te voorzien tot overleg tussen de ergoloog en een medisch bevoegd persoon met kennis van het dossier.

Vermits de beschrijving van de functionaliteiten het uitgangspunt van het ergologisch onderzoek vormt, kan de correctheid van de ergologische analyse maar gewaarborgd worden als er een zo volledig mogelijke omschrijving van de medisch aanvaardbare gevolgen van de gezondheidsstoornis voorhanden is. Voor de inschatting van de mate van economische arbeidsongeschiktheid is een percentage «invaliditeit» absoluut onvoldoende als uitgangspunt. Een inhoudelijke beschrijving van deze ongeschiktheid en van de functionele gevolgen ervan is van essentieel belang.

De doorzichtigheid en volledigheid van de ergologische schatting kunnen worden gediend door het gebruik van instrumenten als capaciteitsformuleringen, belastbaarheids- of capaciteitsprofielen, ... die duidelijk maken welke uitgangspunten gehanteerd worden, waarover verder meer.

Als de ergoloog als gerechtsdeskundige wordt aangesteld, heeft hij meestal de mogelijkheid om onder zijn toezicht en verantwoordelijkheid advies in te winnen van een derde, ook als dit niet uitdrukkelijk in de opdracht gestipuleerd is (2). Zo kan hij bijvoorbeeld een onderzoek van fysieke capaciteiten (een zogenaamd FCE of «Functional Capacity Evaluation») aanvragen om de fysieke mogelijkheden en beperkingen in kaart te brengen (3). In de meeste gevallen zal de inschatting van de fysieke capaciteiten voor de ergoloog zelf geen onoverkomelijke problemen opleveren mits hij in overleg kan treden met de geneesheer-deskundige.

HET DENKSCHEMA VAN DE ERGOLOGISCHE SCHATTING

Uitgaande van het principe «herstel gaat voor vergoeding» hoort de fase van de schatting van arbeidsongeschiktheid deze van herstel en revalidatie op te volgen. In het traject van de professionele rehabilitatie kunnen we drie fasen onderscheiden: de medische behandeling

(1) Deze achtergrondkennis kan op diverse wijze bekomen worden, b.v. via de postacademische opleiding «Gerechtelijk Expert» georganiseerd door de Universiteit Gent.

(2) E. Guldix (ed.), *Deskundigenonderzoek in privaatrechtelijke geschillen*, Intersentia, 1999, 36 en 50.

(3) Voor een overzicht van de verschillende FCE-methoden zie C.A.M. Dul, M. Douwes, A.M. Hazelhoet en C.W.J. Wevers, «Schadebeoordeling en FCE-methoden», *TNO Arbeid* 1999.

van de gezondheidsstoornis (curatieve geneeskunde), de revalidatie en de professionele re-integratie (1).

De bijdrage van een ergoloog wordt meestal gevraagd op het ogenblik dat er – in verzekeringsgeneeskundige termen – een medische eindtoestand of «consolidatie» van de gezondheidsstoornis is opgetreden. Op dat moment stelt zich de vraag naar de graad van economische arbeidsongeschiktheid, die op deskundige wijze moet worden vastgesteld. De te beoordelen persoon kan dan al dan niet terug aan het werk zijn.

Arbeidsongeschiktheid ramen houdt in dat uitspraken moeten worden gedaan over de geschiktheid of ongeschiktheid voor een beroep of groep van beroepen. Dit wil zeggen dat een afweging moet worden gemaakt van het arbeidsvermogen of de «belastbaarheid» enerzijds, ten aanzien van werkuitvoeringsvereisten van één of meerdere beroepen of de «belasting» (2) anderzijds.

De begrippen arbeidsvermogen, werkuitvoeringsvereisten en arbeidsongeschiktheid zijn geoperationaliseerd in de arbeids- en verzekeringsgeneeskunde. Het arbeidsvermogen bestaat uit een conglomeraat van kenmerken die kennis, beroepsvaardigheden, persoonlijkheidskenmerken en lichamelijke kenmerken omvatten. De term werkuitvoeringsvereisten heeft betrekking op de eisen die arbeid aan de werkende mens stelt. Deze eisen komen voor in clusters en zijn kenmerkend voor een beroep of functie. De operationalisering van deze term gebeurt door op een analoge wijze als bij het arbeidsvermogen de eisen die het werk stelt op energetisch, locomotorisch, zintuiglijk, mentaal vlak en op het vlak van de arbeidsomstandigheden te omschrijven. Er is sprake van arbeidsongeschiktheid als er een verstoring optreedt van de relatie mens-arbeid, met andere woorden een verstoring in de balans belasting/belastbaarheid, (3). De verstoring is slechts relevant in de mate dat deze het gevolg is van het betreffende ongeval of ziekte-toestand waarvan de gevolgen dienen begroot te worden.

Het ergologisch onderzoek stelt zich tot doel een kenmerkenprofiel van de betrokken persoon samen te stellen. Dit kenmerkenprofiel wordt vervolgens geprojecteerd op arbeid en arbeidsmarkt. Het «kenmerkenprofiel voor arbeid» kan men – in een door de psychologie geïnspireerde terminologie – ook «arbeidspersoonlijkheid» (4) noemen.

De arbeidspersoonlijkheid wordt – naast de beschrijving van de functionele mogelijkheden – gevormd door elementen als leeftijd, opleiding, ervaring, capa-

citeiten en geschiktheden, waaronder redeneervermogen, geheugen- en leervermogen, administratieve vaardigheden, technisch inzicht en motoriek. We kunnen er nog aan toevoegen persoonlijkheid, motivatie en interesse (5).

Deze arbeidspersoonlijkheid wordt getoetst aan de arbeidsmarkt en de werkuitvoeringsvereisten van beroepen. Uit praktische overwegingen moet het kenmerkenprofiel beperkt worden tot de voor arbeid relevant geachte kenmerken.

Op dit punt gekomen wensen we een gevaar te signaleren waarop ook in de vakliteratuur wordt gewezen en dat voortspuit uit het gebruik van psychotechnisch onderzoek bij arbeidsgeschiktheidsbeoordelingen. Het bestaat er namelijk in dat kenmerken uit het psychologisch onderzoeksdomein overbelicht worden in het proces van de oordeelsvorming. Psychologische tests benaderen immers vooral mentale en psychomotorische kenmerken, terwijl aan andere kenmerken een even groot gewicht moet worden toebedeeld in de beoordeling van de beroepsgeschiktheid (6).

Het gebruik van belastbaarheids- of capaciteitsprofielen *versus* functieprofielen kan bijdragen tot de volledigheid en de transparantie van de oordeelsvorming. Deze systemen bieden checklists waarin vaardigheden schematisch worden weergegeven. In de sfeer van re-integratie en beoordeling van arbeidsgeschiktheid van arbeidsgehandicapten hebben verschillende assessment-systemen ingang gevonden (7), die zeker zinvol in een ergologische benadering kunnen worden geïntegreerd.

Aan de arbeidsrehabilitatie ontleen we het inzicht, dat bij de aanduiding van nog geschikte beroepen minstens evenzeer moet worden uitgegaan van de resterende capaciteiten dan van de beperkingen, waarmee uiteraard ook ten volle rekening moet worden gehouden (8). Geen enkel beroep vergt de inzet van alle fysieke en mentale mogelijkheden. Hierdoor is een handicap, wat de arbeidsparticipatie betreft, een relatief begrip (9). Bij een ergologisch onderzoek komt het er minstens evenzeer op aan om de resterende geschiktheden te duiden dan om de ongeschiktheden in kaart te brengen. De ergologische benadering is hierdoor een positieve benadering in die zin dat het veeleer een capaciteitsschatting is, waaruit de mate van incapaciteit als correlaat wordt afgeleid.

Het referentiekader van de schatting, van waaruit de economische minderwaarde gedestilleerd wordt, bestaat uit de beroepen waaraan de persoon waarde kon ontleen op de arbeidsmarkt, rekening gehouden met

(1) R.B. Brackhane, «Berufliche Rehabilitation», *Psychomed*, 13/4, 216-220.

(2) Er gaan stemmen op om in het kader van een herwaardering van het model belasting/belastbaarheid de term «belastbaarheid» te vervangen door de term «verwerkingsvermogen» – F.H.J. van Dijk, M. Van Dormolen, M.A.J. Kompier en T.F. Merjman, «Herwaardering van het model belasting-belastbaarheid», *T.S.G.* 1990, 68 (1): 3-10.

(3) M. Timmer, J.M. de Clercq en J.W. Koten, *Verzekeringsgeneeskunde in theorie*, Maklu, 1988. D. Lahaye, *De medische evaluatie van gezondheidschade, basis voor het verzekeringsgeneeskundig handelen*, Acco, 2003, 42.

(4) A. Dullers, «Ergologische evaluatie van ernstige blijvende schade», referaat van de studiedag van 29 april 1999 *Evolutie van de evaluatie*, georganiseerd door ACT.

(5) Cf. R. Quintens, *o.c.*

(6) *Die Analyse von Berufen und Berufsansforderungen unter Berücksichtigung der Problemstellungen in die Berufsberatung*, Schweizerischen Verband für Berufsberatung, Verlag W. Kohlhammer, 1976, 166.

(7) Eén van deze systemen is IMBA – zie hierover E. Brosens, «IMBA: een evaluatiesysteem voor beoordeling van de professionele mogelijkheden van personen met een handicap», *Medi-Ius* 2001-1, 2. Het werk van E. Samoy en Sannen «Screening en diagnose van arbeidsgehandicapten: instrumentarium en praktijk» (uitgave van het Hoger Instituut voor Arbeid 2002) geeft een overzicht van de verschillende assessmentssystemen.

(8) B. Hanman, *Physical capacities and job placement*, Stockholm, Nordisk Rotogravyr, 1951, 119.

(9) R. Brackhane, *Rehabilitation im Beruf, Behinderte Menschen auf dem Arbeitsmarkt*, Rosenberger Fachverlag, 2. Auflage 1996, 28-31.

zijn kenmerkenprofiel. Het referentiekader bestaat niet uit de gehele arbeidsmarkt, maar uit de «persoonlijke» arbeidsmarkt van de betrokken persoon, waarin verschillende beroepenclusters kunnen worden onderscheiden.

Dit referentiekader voor ogen, wordt de vergelijking gemaakt tussen:

- de toestand zoals deze zich zou voordoen mocht de arbeidsongeschiktheid niet zijn ingetreden enerzijds;
- en de toestand die bestaat na intreden van de arbeidsongeschiktheid, consolidatie of ander tijdstip waarop men zich voor de beoordeling moet plaatsen anderzijds.

Achtereenvolgens wordt de weerslag benaderd van de gezondheidsstoornis op het laatst uitgeoefende beroep en/of de beroepen die in het verlengde liggen van opleiding en ervaring. Vervolgens wordt het gezichtsveld verruimd naar de algemene arbeidsmarkt. In elke stap van het onderzoek wordt de afweging gemaakt tussen arbeidsvermogen enerzijds en kritische beroepseisen anderzijds, waarbij ook eventuele reclasseringsmogelijkheden geduïd worden. De weerslag op het laatst uitgeoefende beroep en beroepen in de sfeer van vorming en ervaring zal meestal in vrij concrete termen worden beschreven, terwijl de weerslag op de algemene arbeidsmarkt noodzakelijkerwijze abstracter of alleszins in meer generaliserende vorm zal worden geformuleerd.

De weerslag van de gezondheidsstoornis wordt beschreven in termen van verlies aan tewerkstellingsalternatieven, vermindering van salarieel niveau van nog haalbare beroepen en vermindering van het arbeidsrendement. Dit laatste wordt ook beschreven als het concurrentievermogen in de nog haalbaar gebleven professionele alternatieven.

Deze drie elementen – het effect van de verminderde toegankelijkheid op de persoonlijke arbeidsmarkt, de theoretische restverdiencapaciteit en het arbeidsrendement – vormen de constitutieve bestanddelen van het begrip economische arbeidsongeschiktheid. Het zijn de basiselementen waarmee de begrippen «arbeidsongeschiktheid», «economische ongeschiktheid», «vermindering van verdienvermogen», ... geoperationaliseerd kunnen worden.

Over de bevindingen van het ergologisch onderzoek zal deels beschrijvend, deels cijfermatig worden gerapporteerd. Er bestaat geen wiskundige formule om arbeidsongeschiktheid te berekenen. Het percentage, waarin de vermindering van het verdienvermogen of de economische ongeschiktheid wordt uitgedrukt, is dus een waardering, een product van beoordeling.

DE ONDERZOEKSINSTRUMENTEN

Er bestaat geen standaard ergologisch onderzoek. De middelen die kunnen worden ingezet, zijn divers. Ze variëren naargelang de vraagstelling, het mentaal peil en de culturele achtergrond van het subject van het onderzoek.

Een ergologisch onderzoek zal altijd een interview en een vaardigheidsonderzoek omvatten. Een onderzoek naar fysieke capaciteiten kan worden geïntegreerd in een ergologisch onderzoek.

In een interview worden elementen verzameld over sociale context, opleiding, beroepsverleden, interesses, klachtenbeleving, vrijetijdsbesteding e.d.

De biografie, in het bijzonder de beroeps carrière, levert interessante informatie over vaardigheden. Een persoon zal meestal voor een bepaalde beroepsrichting kiezen omdat hij er een aanleg, kennis en interesse voor heeft. De voor de beroepsuitoefening benodigde competenties worden tijdens de carrière verder tot ontwikkeling gebracht, terwijl andere potentialiteiten, die niet worden onderhouden, vervagen. Hierdoor gaan de vaardigheden zich gaandeweg identificeren met het beroep. Dit fenomeen is bekend als «socialisering in het beroep» (1). Een ervaren onderzoeker zal via een goede interviewtechniek en «historische deductie» veel te weten kunnen komen over de beroepsvaardigheden van de betrokken persoon.

Het ergologisch competentieonderzoek stelt zich primair tot doel het in kaart brengen van capaciteiten, vaardigheden en beperkingen.

Daarnaast kan het ergologisch onderzoek ook een diagnostisch doel dienen. In dat geval zal het meer gericht worden op het onderzoek van bepaalde stoornissen of beperkingen die inherent deel uitmaken van de te evalueren arbeidsongeschiktheid. Het onderzoek betreft dan bijvoorbeeld psychische beperkingen (cognitieve, emotionele, motivationele) opgetreden na een hersenletsel, of motorische vaardigheden (handvaardigheid) na opgelopen letsels aan de bovenste ledematen.

Naast, en dikwijls ook gelijktijdig aan gestandaardiseerde tests, speelt het element observatie een belangrijke rol. Terwijl hij proeven uitvoert, kan de persoon geobserveerd worden in een pseudo-arbeidssituatie. Door het voorleggen van proeven wordt een bijzondere verhouding tot stand gebracht tussen onderzoeker en proefpersoon, waarin de onderzoeker de proefpersoon rustig kan observeren.

Dikwijls zal onderzoek worden verricht naar het begaafdheidsniveau. Beroepkundigen zijn altijd vooral geïnteresseerd geweest in intelligentie in de betekenis van het vermogen om nieuwe problemen op te lossen die zich stellen en het vermogen om zich aan te passen aan nieuwe situaties. Het verband tussen intelligentieniveau, scholingsmogelijkheden en beroepsuitoefening is veel bestudeerd (2). Vooral de minimumeisen die aan de uitoefening van bepaalde beroepen gesteld worden in termen van intelligentieniveau, zijn voor de beroepskeuzedeskundige interessant omdat dit gegeven een aanwijzing geeft over het haalbare beroepsniveau (3). In ergologische context dienen de tests die «algemene intelligentie» meten het best aan de finaliteit van het ergologisch onderzoek omdat zij omscholingsmogelijkheden en beroepsgeschiktheid beter voorstellen dan tests die specifieke modaliteiten van

(1) D. Super en M. Bohn, *Occupational psychology*, Wadsworth, 1970, 10.

(2) Literatuuroverzicht in Bohn & Super, «Occupational psychology», o.c., 54 en H. Holling, F. Preckel en M. Vonck, *Intelligenzdiagnostik*, Hogrefe, 2004, 47-50.

(3) A. Steenhuizen, *Beroepskeuzepsychologie*, Groningen, Wolters-Noordhoff, 1970, 139.

intelligentie benaderen (1) of bijvoorbeeld naast de factor algemene intelligentie nog in belangrijke mate een verbale factor bevatten.

Verder wordt een reeks tests gebruikt die ontleend zijn aan het instrumentarium van de beroepsoriëntatie en personeelsselectie. Deze tests hebben de bedoeling specifieke aanleg en beroepsvaardigheden in kaart te brengen. Tot het klassieke arsenaal van het arbeidsmarktgericht vaardigheidsonderzoek behoren onder meer proeven in verband met ruimtelijk inzicht, mechanisch-technisch inzicht, geheugen en leervermogen, concentratievermogen, administratieve en commerciële vaardigheden, motorische vaardigheden, kennisniveautests en persoonlijkheids- en interesse-tests (2). De waarde van dergelijke tests in relatie met geschiktheid of slaagkansen wordt in de literatuur als relatief beschreven. De voorspellende waarde van beroepsgeschiktheidstests berust vooral in het combineren van de resultaten van verschillende tests, waardoor vaardigheidspatronen aan het licht kunnen komen (3).

De meeste tests zijn gestandaardiseerd. De door de proefpersoon behaalde score wordt vergeleken met deze van een representatieve vergelijkingsgroep of normeringsgroep. Dit levert een rangorde op. Er zijn verschillende systemen om deze rangorde weer te geven. In de context van ergologische onderzoeken geeft de «klassieke» weergave in percentielen onze voorkeur omdat percentielen gemakkelijk overdraagbaar zijn aan niet-deskundigen. De behaalde score dient steeds gerelateerd te worden aan de specifieke test en de psychometrische kenmerken van deze test. Verder kunnen testresultaten ook uitgedrukt worden in scores op stanines, in decielen of in vigintielen, of aan de hand van verbale omschrijvingen (b.v. zwak, ondergemiddeld, gemiddeld, bovengemiddeld en hoog).

Aan de hand van het haalbaar niveau van beroepsuitoefening enerzijds en de richting van aangetroffen bekwaamheden anderzijds, kan de groep van beroepen worden afgebakend die het referentiekader vormen van de beoordeling.

DE TOETSING AAN DE ARBEIDSMARKT

Ons land kent spijtig genoeg geen repertorium waarin de eisen van alle beroepen via eenzelfde systematiek zijn omschreven.

In ergologische benaderingen moeten we ons dus behelpen met fragmentaire beschrijvingen onder de vorm van beroepsmonografieën, beroepsprofielen, sectorale functieprofielen en dergelijke. Deze beschrijven werkuitvoeringsvereisten volgens verschillende systematieken en in uiteenlopende mate, al naargelang hun finaliteit (beroepskeuzeadvies, personeelsselectie, verloning, ...).

Kwantitatieve gegevens over de arbeidsmarkt zijn terug te vinden in de statistieken van de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ) en in de arbeidsmarktanaly-

ses van het Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming (4), die grotendeels gebaseerd zijn op dezelfde gegevens. Het betreft voornamelijk aantallen in de sociale zekerheid opgenomen werkgevers en werknemers per economische (sub)sector, per Gemeenschap en per bestuurlijk arrondissement. Kwantitatieve informatie per beroep, functie of functiecluster is helaas slechts in beperkte mate beschikbaar.

De rechtbanken vragen advies over de weerslag van gezondheidsstoornissen op «beroepen» of «in arbeidsituaties» of nog, «beroepshandelingen te beschrijven die niet meer normaal kunnen worden verricht» ten aanzien van een «beroep» of de arbeidsmarkt. Elders in deze tekst hadden we het ook over het afwegen van het arbeidsvermogen ten aanzien van de eisen van «beroepen».

Men moet voor ogen houden dat het beoordelen van beroepsgeschiktheid een complex gegeven is waarover dikwijls maar globale aanduidingen kunnen worden gegeven.

Een uitspraak over geschiktheid of ongeschiktheid zal ook niet altijd mogelijk zijn op het niveau «beroep», doch soms alleen op het niveau «functie» of «werkpost». Het begrip «beroep» wordt in de beroepenkunde gedefinieerd als «een overkoepelend geheel van gelijke of nagenoeg gelijke functies». Het begrip «functie» is «een geheel van taken, dat in een bepaalde arbeidsorganisatie door een persoon pleegt te worden verricht» (5). Onder «werkpost» wordt de concrete plaats van tewerkstelling en specifieke taakinhoud bedoeld.

In de praktijk zijn er grote individuele verschillen vast te stellen tussen personen wat hun accommodatie betreft aan een handicap, wat een algemene uitspraak over geschiktheid of ongeschiktheid er niet op vergemakkelijkt.

SLOTBESCHOUWINGEN

We hebben de «ergologie» omschreven als een benaming voor een methode om «ergologische opdrachten» of opdrachten tot raming van economische arbeidsongeschiktheid via een bepaald denkschema te benaderen.

Ergologische opdrachten worden momenteel door de rechtbanken aan deskundigen met verschillende beroepsachtergronden toevertrouwd. Om deze opdrachten tot een goede einde te brengen, is kennis van verschillende vakgebieden nodig. Het vereist kennis van de arbeidsmarkt, van arbeidsomstandigheden, van ergonomie, van vaardigheidsonderzoek, van (arbeids)geneeskunde en een zekere juridische kennis. Zeer belangrijk is uiteraard het eerst genoemde element, een terreinkennis van de arbeidsmarkt. Dit vereist in feite dat iemand slechts als ergoloog kan optreden als hij de arbeidsmarkt van binnenuit heeft leren kennen, bijvoorbeeld via professionele opdrachten inzake ar-

(1) H. Holling, F. Preckel en M. Vonck, o.c., 50.

(2) Voor een overzicht zie M. Brambing, «Spezielle Eignungsdiagnostik», in K.-J. Groffmann en L. Michel, *Enzyklopedie der Psychologie, Intelligenz- und Leistungsdiagnostik - Psychologische Diagnostik*, Hogrefe, 183, 414 e.v.

(3) E. Ghiselli, *The validity of occupational aptitude Tests*, John Wiley, 1966, 127.

(4) www.steunpuntwav.be.

(5) J.H.B. Kiezebrink, *Beroepenkunde en functie-analyse*, Sdu Uitgeverij, 1993, 22 e.v.

beidsbemiddeling, studie- en beroepsoriëntering, personeelsselectie, ... Het is pas vanuit dergelijke kennis en ervaring dat de eigenlijke expertise tot stand komt en het fundament gelegd wordt om met het nodige gezag advies uit te brengen aangaande arbeidsongeschiktheid.

Een opleiding tot «ergoloog» bestaat spijtig genoeg nog niet in ons land.

Ook moeten we vaststellen dat de operationalisering van het vraagstuk van de schatting van de economische ongeschiktheid nog op verschillende moeilijkheden stuit.

Het schatten van economische arbeidsongeschiktheid is een proces van oordeelsvorming over capaciteiten van mensen en arbeidsmogelijkheden. In navolging van De Bruyn kan worden gesteld dat de kwaliteit van de diagnostische oordeelsvorming bepaald wordt door (1):

- de aanwezigheid van wetenschappelijke theorieën over de te beoordelen eigenschappen;
- de kwaliteit van het instrumentarium; en
- de ingebrachte kennis, vaardigheden van de beoordelaar.

Op al deze vlakken heeft de ergologie bijgedragen tot een operationalisering van het begrip economische ongeschiktheid. Anderzijds is nog verdere oppuntstelling vereist.

RÉSUMÉ

Parce que l'évaluation d'une incapacité économique dépasse le cadre du jugement médical, les tribunaux confient régulièrement la mission à un «ergologue» d'émettre un avis à ce sujet.

Le terme «ergologie» renvoie à une méthode d'évaluation de l'incapacité de travail économique. Dans le présent résumé, les auteurs décrivent les origines historiques de l'ergologie en Belgique ainsi que le schéma de réflexion utilisé par l'ergologue.

Les expertises ergologiques actuelles sont surtout réalisées par des psychologues et des experts du travail, en l'absence d'un diplôme d'ergologue.

Pour exécuter sa mission, qui consiste donc à estimer l'incapacité de travail économique, l'ergologue part de la description des limitations fonctionnelles entraînées, d'après l'expert médical, par le trouble de santé. Des profils de capacités, permettant une analyse aussi

complète que transparente, indiquent les points de départ à prendre en compte dans l'estimation de la moins-value économique.

Toute étude ergologique comprendra inmanquablement une interview et une étude d'aptitudes.

L'étude a pour objet la composition d'un profil de caractéristiques de la personne concernée. Ensuite, le profil ainsi établi sera comparé aux exigences du marché du travail en général et à celles posées par l'exécution de certains métiers spécifiques.

Il s'agit autant de chercher les aptitudes résiduelles que de déterminer les incapacités. Dès lors, l'approche ergologique relève plutôt de l'estimation des capacités, dont on déduit, par corrélation, la mesure d'incapacité.

Le cadre référentiel de l'estimation dont découle la détermination de la moins-value économique comprend les professions susceptibles d'attribuer une valeur économique à l'intéressé(e), compte tenu de son profil de caractéristiques. Il ne s'agit donc pas du marché du travail dans son ensemble, mais d'un marché du travail tout personnel, propre à la personne concernée, permettant de distinguer plusieurs groupes de professions. En fonction du cadre référentiel susnommé, l'ergologue compare:

- d'une part, la situation qui aurait existé si l'incapacité de travail ne s'était pas manifestée;
- et, d'autre part, la situation au moment de la consolidation ou de quelque autre point d'évaluation requis.

La répercussion de l'atteinte à la santé est décrite en termes de perte d'alternatives d'emploi, en réduction de niveau salarial par la nécessité de se replier sur des professions encore accessibles et en termes de rendement de travail. Ce sont les éléments précités qui représentent les éléments constitutifs de la notion d'incapacité de travail économique.

Il n'existe aucune formule mathématique pour calculer l'incapacité de travail économique. Dès lors, le pourcentage, qui exprime l'incapacité de travail économique, est une estimation.

Les auteurs de l'article (un expert du travail et un psychologue) constatent que la mise en œuvre de l'estimation de l'incapacité de travail économique continue à rencontrer un certain nombre de difficultés. Si l'ergologie a certainement contribué à l'opérationnalisation de la notion d'incapacité de travail, il n'empêche que des mises au point s'imposent encore.

(1) Cf. E.E.J. De Bruyn, N.K. Pameijer, A.J.J.M. Ruijsenaars en E.J.M. Aarle, *Diagnostische besluitvorming. Handleiding bij het doorlopen van de diagnostische cyclus*, Leuven, Acco, 1998.